

Review of the regional resistance situation of the Islamic Republic of Iran in the upstream laws and documents and Presenting the favorable situation

Mohammadreza Dehshiri

Corresponding Author, Professor of Political Science, Faculty Member of the School of International Relations, Iran, Tehran.

Email: mohammadreza_dehshiri@yahoo.com

 0000-0001-8223-3358

Alireza Beygi

PhD Graduated from Imam Sadegh University (peace be upon him), Visiting professor, Iran, Tehran.

Email: a.r.beygi20@gmail.com

 0000-0002-6195-6693

Mohammad Hadi Raji

PhD Graduated from Imam Sadegh University (peace be upon him), Faculty member of Research Institute of Strategic Studies (RISS), Iran, Tehran.

Email: raji@riss.ac.ir

 0000-0002-1742-8922

Abstract

In the past four decades, the resistant activity of the Islamic Republic of Iran in the west asia region, which is referred to as regional resistance, has been accompanied by gaps, regardless of the important achievements it has brought. Evaluating this process and explaining the requirements of the regional resistance of the Islamic Republic of Iran as the beating heart of the resistance axis is important for future activism and constitutes the problem of the present research; Therefore, in this article, while studying and analyzing some of the most important laws approved by the Islamic Council of Iran, the constitution, the vision document and the statement of the second step of the revolution, the approaches available in the upstream laws and documents and the overall performance of the country in delineating and explaining the ideal state of resistance The region of the Islamic Republic of Iran and the method of achieving it should be critically evaluated. Conducting this research is of theoretical and practical importance in the sense that it leads to a re-reading of the general policies of the Islamic Republic of Iran's system and the requirements of the axis of resistance in order to achieve the desired situation. The present research is exploratory and not hypothesis testing. This research is developmental and applied in terms of type. Document-library technique was used for data collection and qualitative method and descriptive and analytical approach were used for data analysis. The findings of the research indicate that the Islamic Republic of Iran has mostly used a limited and non-synergistic

geopolitical approach in its regional resistance in the past four decades. Although this approach has had important successes, it has also faced challenges, while the western side is trying to use a synergistic and multilateral hybrid war to combine two geopolitical and geoeconomic approaches in the anti-resistance strategy in addition to based on the pursuit of successes in semi-hard levels, design a hybrid development model. In the meantime, the primacy of image over upstream laws and documents, the necessity of using geopolitical and geoeconomic strategies to design hybrid deterrence, the necessity of Iran's new positioning in the international value chain in the post-shale oil era, and paying attention to the US strategy to contain China and the impact of these components It is important for the situation of regional resistance in Iran.

Keywords: upstream documents, regional resistance, Islamic Republic of Iran, foreign policy, axis of resistance

---

E-ISSN: 2588-6541 / Center for Strategic Research / Quarterly of Foreign Relations

Quarterly of Foreign Relations is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

 10.22034/fr.2024.434119.1481

وضعیت مقاومت منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران در پرتو قوانین و اسناد بالادستی و چالش‌های وضعیت مطلوب

محمد رضا دهشیری

نویسنده مسئول، استاد علوم سیاسی و عضو هیئت علمی دانشکده روابط بین‌الملل، تهران، ایران.

Email: mohammadreza_dehshiri@yahoo.com

ORCID: 0000-0001-8223-3358

علیرضا بیگی

فارغ‌التحصیل دکتری دانشگاه امام صادق (ع)، مدرس دانشگاه، تهران، ایران.

Email: a.r.beygi20@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6195-6693

محمدهادی راجی

فارغ‌التحصیل دکتری دانشگاه امام صادق (ع) و عضو هیئت علمی پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران، ایران.

Email: raji@riss.ac.ir

ORCID: 0000-0002-1742-8922

چکیده

در چهار دهه گذشته، کنشگری مقاومت جمهوری اسلامی ایران در منطقه غرب آسیا که از آن به «مقاومت منطقه‌ای» یاد می‌شود فارغ از دستاوردهای مهمی که به همراه داشته با خلأهایی نیز همراه بوده است. ارزیابی این فرایند و تبیین بایسته‌های مقاومت منطقه‌ای ج. ا. ایران به مثابه قلب تپنده محور مقاومت برای کنشگری آینده مهم بوده و مسئله پژوهش حاضر را تشکیل می‌دهد؛ از این رو در این مقاله تلاش شده است ضمن مطالعه و تحلیل برخی از مهم‌ترین قوانین مصوب مجلس شورای اسلامی ایران، قانون اساسی، سند چشم‌انداز و بیانیه گام دوم انقلاب، رویکردهای موجود در قوانین و اسناد بالادستی و عملکرد کلی کشور در ترسیم و تبیین وضعیت مطلوب مقاومت منطقه‌ای ج. ا. ایران و روش نیل به آن مورد ارزیابی انتقادی قرار بگیرد. انجام این پژوهش از این حیث که موجب بازخوانی سیاست‌های کلی نظام و بایسته‌های ج.ا.ایران در قبال محور مقاومت جهت نیل به وضعیت مطلوب می‌گردد از اهمیت نظری و کاربردی برخوردار است. تحقیق پیش‌رو اکتشافی است. این تحقیق از حیث نوع، توسعه‌ای و کاربردی است. برای گردآوری داده‌ها، از تکنیک اسنادی - کتابخانه‌ای استفاده شده و برای تحلیل داده‌ها نیز از روش کیفی و از رویکرد توصیفی و تحلیلی بهره برده شده است. یافته‌های پژوهش حکایت از آن دارد که ج. ا. ایران در چهار دهه گذشته بیشتر از رویکرد ژئوپلیتیکی محدود و غیرسنرژیک در مقاومت منطقه‌ای خود استفاده کرده است. اگرچه این رویکرد موفقیت‌های مهمی را به دنبال داشته اما با چالش‌هایی نیز روبه‌رو بوده است، این در حالی است که طرف غربی با کاربست یک جنگ ترکیبی سینرژیک و چندجانبه در صدد برآمده است از ترکیب دو رویکرد ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیک در استراتژی ضد محور مقاومت علاوه بر پیگیری موفقیت‌هایی در سطوح نیمه سخت به طراحی یک مدل توسعه و کنش ترکیبی بپردازد. در این بین، داشتن یک تصویر هماهنگ از آینده ایران و مقاومت بر قوانین و اسناد بالادستی اولویت دارد، در این راستا کاربست راهبردهای تنیده از ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیک برای طراحی بازدارندگی ترکیبی، ضرورت جایابی نوین ایران در زنجیره ارزش بین‌الملل در دوران پسا نفت شیل و توجه به استراتژی آمریکا برای مهار چین و تأثیر این مؤلفه‌ها بر وضعیت مقاومت منطقه‌ای ایران از اهمیت برخوردار است.

کلیدواژه‌ها: اسناد بالادستی، مقاومت منطقه‌ای، جمهوری اسلامی ایران، سیاست خارجی، محور مقاومت.

مقدمه و بیان مسئله

امروزه مخالفان ج.ا. ایران و محور مقاومت با سرمایه‌گذاری‌های کلان در زمینه‌های اقتصادی در کشورهای منطقه غرب آسیا در پی طراحی و ارائه یک الگوی ترکیبی و هارمونیک از توسعه در وجوه مختلف سخت، نیمه سخت و نرم هستند؛ فرایندی که دو محور ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک را در برمی‌گیرد. این مهم در کنار تلاش برای محروم کردن ایران از بهره‌مندی از تحولات مختلف بین‌المللی و ایفای نقش در نظم آینده جهان در طی تحریم‌های پیچیده و چندبُعدی غربی‌ها علیه ایران قابل مشاهده است. جبهه استکبار به رهبری آمریکا با ایجاد دوگانه مقاومت یا توسعه در پی القای این مفهوم است که مردم و دولت‌های کشورهای منطقه از میان گزینه‌های تعامل با ج.ا. ایران یا آمریکا باید یکی را انتخاب کنند چرا که تعامل با ایران موجب تحریم شدن آنان می‌گردد و انتخاب آمریکا نیز موجب گشایش اقتصادی و توسعه برای آنان می‌شود. آمریکا و هم‌پیمانانش همچنین از طریق فعالیت‌های شناختی در پی تغییر سبک زندگی مردم کشورهای منطقه غرب آسیا هستند. وابسته ساختن مردم کشورهای غرب آسیا و حتی مردم کشورهای محور مقاومت به فناوری‌ها و رسانه‌های غربی و بی‌اعتماد و بی‌نیاز ساختن آنان به رسانه‌ها و فناوری‌های ج.ا. ایران از جمله رویکردهایی است که گفتمان سلطه به رهبری آمریکا در برابر گفتمان مقاومت به رهبری ایران اتخاذ کرده است. در واقع می‌توان در یک جمله عنوان داشت که گفتمان سلطه به جنگ ترکیبی با گفتمان مقاومت ج.ا. ایران پرداخته است. از این رو بایسته است، ج.ا. ایران با بازاندیشی در عملکرد خود به ارائه یک مدل بازدارندگی نامتقارن، چند سطحی، هوشمند و ترکیبی از دو بُعد نرم‌افزاری و سخت‌افزاری مبادرت کند.

کنشگری ج.ا. ایران در غرب آسیا در چهارچوب گفتمان مقاومت و در ساختار محور مقاومت در حوزه‌های مختلف از شرایط گوناگونی برخوردار بوده است. اگرچه ج.ا. ایران توانسته است به ایجاد اتحاد و ائتلاف با بازیگران محور مقاومت بپردازد و در این رابطه جبهه استکبار را با چالش‌های مهمی مواجه سازد، اما به نظر می‌رسد که ماحصل سیاست مقاومتی که ج.ا. ایران به صورت غیرترکیبی و محدود در عرصه ژئوپلیتیک با تأکید بر عرصه قدرت سخت در منطقه غرب آسیا در پیش گرفته، نیازمند هم‌افزایی با رویکرد نرم‌افزاری است تا اهداف مدنظر انقلاب اسلامی ایران را محقق سازد؛ چراکه اتخاذ این رویکرد در مقاومت منطقه‌ای نیازمند هم‌تکمیلی با جنبه‌های نرم و نیمه سخت قدرت هوشمند است. به دلیل لزوم اشراف راهبردی بر

شرایط نبرد در دوران جنگ ترکیبی، ضرورت دارد با حفظ اصول شناختی و بر پایه شرایط منطقه خاکستری^۱ اقداماتی مبتنی بر بازدارندگی نرم برای مقابله با تهدیداتی از جمله ایران‌هراسی و شیعه‌هراسی صورت پذیرد؛ در این راستا ضروری است گفتمان مقاومت ج.ا. ایران از طریق توصیف و تحلیل قوانین و اسناد بالادستی مورد بازخوانی یکپارچه قرار بگیرد تا بتوان با وضوح بیشتری به آسیب‌شناسی گذشته و طراحی تصویر بهتری از آینده مقاومت پرداخت، فرایندی که در آن وضعیت مطلوب مقاومت منطقه‌ای ج.ا. ایران از قدرت سینرژیک^۲ بهتری برخوردار است.

تحقیق حاضر از دو حیث دارای اهمیت است: نخست از حیث نظری و رویکردی به دلیل آن‌که از رهیافت مطالعه قانون اساسی، قوانین مصوب مجلس شورای اسلامی ایران پیرامون محور مقاومت و بیانیه گام دوم انقلاب به بازخوانی رویکرد مقاومت منطقه‌ای ج.ا. ایران پرداخته است و دوم از حیث کاربردی به دلیل آن‌که می‌تواند دارای دلالت‌های عملیاتی در کنشگری بهتر محور مقاومت باشد. عدم انجام چنین پژوهش‌هایی ممکن است موجب غفلت دستگاه‌های متولی سیاست خارجی در اتخاذ رویکرد همه‌جانبه در مقاومت منطقه‌ای ج.ا. ایران شده و در پی آن تبعاتی همچون ایران‌هراسی و انزوای گری متحمل کشور گردد؛ از این‌رو انجام آن دارای ضرورت است. هدف اصلی این مقاله تبیین وضعیت مطلوب مقاومت منطقه‌ای از خلال بررسی انتقادی قوانین و اسناد بالادستی و عملکرد کشور در این زمینه است.

پرسش اصلی پژوهش حاضر پیرامون چگونگی وضعیت مطلوب مقاومت منطقه‌ای ج.ا. ایران است. پاسخ به این پرسش از روزه پاسخ به پرسش فرعی دیگری می‌گذرد که عبارت است از آن‌که: نسبت اسناد بالادستی، قوانین و عملکرد کشور با وضعیت مطلوب مقاومت منطقه‌ای چیست؟ برای نیل به این پاسخ‌ها ابتدا در بخش مبانی مفهومی به توضیح عبارت «مقاومت منطقه‌ای» پرداخته شده است. جلوگیری از یک‌جانبه‌گرایی ج.ا. ایران در عرصه مقاومت منطقه‌ای و تمرکز بیشتر بر حوزه‌های فرهنگی - اجتماعی، اقتصادی و فناوری - رسانه‌ای از جمله موضوعاتی است که در این فرایند از اهمیت برخوردار است. این تحقیق از حیث نوع، توسعه‌ای و کاربردی می‌باشد. برای گردآوری داده‌ها، از تکنیک اسنادی و کتابخانه‌ای استفاده شده و برای تحلیل داده‌ها نیز از روش کیفی و از رویکرد توصیفی و تحلیلی بهره برده شده است.

1. Gray Zone
2. Synergic

۱. پیشینه پژوهش

در این قسمت از تحقیق تلاش شده است تا جهت تبیین میزان نوآوری موضوع مقاله، برخی از پژوهش‌هایی که پیرامون مقاومت منطقه‌ای ج.ا. ایران به رشته تحریر درآمده مورد اشاره قرار گیرند.

جدول ۱: آثار مرتبط با مقاومت منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران.

عنوان	محقق	تاریخ	پرسش	یافته
<p>پایان‌نامه: جایگاه دیپلماسی مقاومتی در سیاست منطقه‌ای ج.ا. ایران با تأکید بر آرای مقام معظم رهبری (۲۰۰۱-۲۰۲۱)</p> <p>رویکرد: نظری روش: تحلیل محتوای کیفی</p>	<p>کامبیز شریفی مقدم</p>	۱۴۰۰	<p>دیپلماسی مقاومتی سیاست منطقه‌ای ج.ا. ایران چه جایگاهی در اندیشه مقام معظم رهبری دارد؟</p>	<p>سیاست خارجی ج.ا. ایران در بیست سال پایانی قرن پانزدهم که مبتنی بر تجدیدنظرطلبی در نظم منطقه و مقابله با هژمون‌گرایی آمریکا در آن است، دیپلماسی مقاومتی نامیده می‌شود. دیپلماسی مقاومتی ایران ریشه در تاریخ، هویت و تجربه ملت ایران داشته و دستاوردهایی را در زمره ترویج گفتمان حق‌طلبی و الهام بخشی برای ملت‌های منطقه و افزایش عمق راهبردی ج.ا. ایران به ارمغان آورده است.</p>
<p>رساله: ظهور قدرت منطقه‌ای ج.ا. ایران (۱۳۹۶-۱۳۸۰): ارزیابی شاخص‌ها، عوامل و پیامدها</p> <p>رویکرد: نظری روش: تجزیه و تحلیل علی</p>	<p>امیرحسین وزیریان</p>	۱۳۹۸	<p>عوامل و دلایل تبدیل شدن ج.ا. ایران به قدرت منطقه‌ای چیست؟</p>	<p>در این رساله تغییر آرایش سیاسی منطقه غرب آسیا، شکل‌گیری رقابت‌های منطقه‌ای و ظهور ائتلاف‌های جدید در پی حضور ایران در غرب آسیا، تقسیم منطقه غرب آسیا به دو محور مقاومت به رهبری ایران و محور محافظه‌کار به رهبری عربستان و ... مورد بررسی قرار گرفته‌اند.</p>

عنوان	محقق	تاریخ	پرسش	یافته
<p>مقاله: راهبرد نگاری نقش آفرینی ج.ا.ایران در محور مقاومت اسلامی با تحلیل SWOT</p> <p>رویکرد: عمل‌گرایانه روش: سوات</p>	<p>مصطفی قربانی</p> <p>سلیمان غفاری</p> <p>علی کارگر شورکی</p>	۱۳۹۹	<p>عملکرد ایران در محور مقاومت چگونه بوده است؟</p>	<p>ج.ا.ایران در رهبری محور مقاومت، عملکرد موفق و قابل قبولی داشته اما در داخل کشورهای محور مقاومت با ضعف‌هایی مواجه بوده است. نتیجه به دست آمده از این پژوهش بدین‌صورت است که ج.ا.ایران می‌بایست در عین حفظ و تقویت همبستگی و توسعه مناسبات با اعضای محور مقاومت به‌ویژه در عرصه اقتصادی، برای حفظ جایگاه مقاومت در صحنه سیاسی و ملی این کشورها تلاش کند. همچنین می‌بایست در عرصه رسانه‌ای تلاش کند تا تبلیغات ایران هراسی در منطقه کاهش یابد و دوگانه منافع ملی و حمایت از محور مقاومت از بین رود زیرا آنان دو روی یک سکه هستند.</p>
<p>مقاله: نقش مستشاری ج.ا.ایران در تأمین امنیت منطقه‌ای</p> <p>رویکرد: عمل‌گرایانه روش: تحلیل اسنادی</p>	<p>روح‌اله قادری کنگاوری</p>	۱۳۹۷	<p>چه لزومی به حضور منطقه‌ای ایران در تأمین امنیت منطقه‌ای در غرب آسیاست؟</p>	<p>سیاست خارجی امنیت محور ج.ا.ایران نتیجه ورود کشورهای سلطه‌گر به منطقه غرب آسیا و امنیتی شدن محیط پیرامون ج.ا.ایران است. دستگاه دیپلماسی کشور بدون حضور مستشاری سپاه در منطقه توان مذاکره دیپلماتیک قابل‌توجهی نخواهد داشت.</p>

عنوان	محقق	تاریخ	پرسش	یافته
<p>پایان نامه: نفوذ ایران در منطقه خاورمیانه و بررسی تأثیرات آن بر ایجاد ناآرامی‌های اقتصادی و سیاسی در داخل، با تأکید بر محور مقاومت</p> <p>رویکرد: عمل‌گرایانه روش: تحلیل اسنادی</p>	<p>زهرا قلی‌پور</p>	<p>۱۳۹۷</p>	<p>نفوذ و عملکرد منطقه‌ای ج.ا.ایران چه تأثیری برای محور مقاومت دارد؟</p>	<p>گسترش مرزهای سیاسی و نظامی ایران در منطقه خاورمیانه در پی نفوذ سیاسی و نظامی سال‌های اخیر ایران در منطقه خاورمیانه به‌واسطه محور مقاومت، تأثیر مثبت و معنادار نفوذ ایران در کشورهای خاورمیانه با تأکید بر تأثیر حمایت از محور مقاومت بر ناآرامی‌های اقتصادی و سیاسی در داخل ایران، اقدام کشورهای سلطه‌گر از جمله آمریکا و اسرائیل جهت جلوگیری از نفوذ رو به رشد ایران و محور مقاومت در خاورمیانه از طریق ایجاد اغتشاش و بحران سیاسی و اقتصادی در کشور از جمله مهم‌ترین موضوعاتی است که زهرا قلی‌پور در رساله خود بیان داشته است.</p>
<p>مقاله: بازخوانی جایگاه سیاست خارجی توسعه‌گرا در اسناد بالادستی جمهوری اسلامی ایران</p> <p>رویکرد: توصیفی - تحلیلی</p> <p>روش: سندپژوهی در چهار چوب نظریه دولت توسعه‌گرا</p>	<p>احسان فلاحی نوذر شقیعی</p>	<p>۱۴۰۰</p>	<p>راهبرد توسعه در اسناد بالادستی جمهوری اسلامی چه الگویی دارد و رابطه میان این الگو با سیاست خارجی توسعه‌گرا چگونه است؟</p>	<p>الگوی توسعه در اسناد بالادستی جمهوری اسلامی ایران برون‌گرا و درون‌محور است. این الگوی توسعه بدون سیاست خارجی توسعه‌گرا امکان عملیاتی شدن ندارد.</p>

عنوان	محقق	تاریخ	پرسش	یافته
<p>مقاله: سیاست خارجی مکتوب جمهوری اسلامی ایران در پرتو اسناد بالا دستی</p> <p>رویکرد: توصیفی - تطبیقی روش: مطالعه اسنادی</p>	<p>مسعود اخوان کاظمی</p> <p>ایوب نیکونهاد</p>	۱۳۹۹	<p>سیاست خارجی مکتوب جمهوری اسلامی ایران در پرتو اسناد بالا دستی چگونه است؟</p>	<p>در برنامه‌های مختلف توسعه، توجه به مقوله سیاست خارجی همواره روند پسر نوسانی را طی نموده و یکی از مهم‌ترین چالش‌های موجود در تدوین این اسناد، تکرار جهت‌گیری‌های کلی در قانون اساسی و سیاست‌های کلی برنامه‌ها بوده و برنامه‌ها فاقد ارائه طرح و راهکار اجرایی برای پیشبرد جهت‌گیری‌های کلان کشور در مبحث سیاست خارجی می‌باشند.</p>
<p>مقاله: چرایی و پیدایی محور مقاومت و تحلیل ساختاری مسائل مرتبط از منظر آینده‌نگاری راهبردی</p> <p>رویکرد: توصیفی - تحلیلی روش: آینده‌نگاری راهبردی</p>	<p>محمد رحیم عیوضی</p> <p>محمد هادی قاسمی</p>	۱۴۰۱	<p>چرایی و پیدایی جبهه مقاومت و مبانی فکری آن در حوزه سیاست خارجی</p>	<p>ترویج گفتمان علیه نظام سلطه، ظهور و افزایش تعداد نخبگان محور مقاومت، ضرورت منطقی و عقلانی دفاع منطقه‌ای، انسجام عمودی محور مقاومت در راهبردها و سیاست‌های امنیتی در منطقه در کنار افزایش و بهبود اقتدار منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران بیشترین اثرگذاری مستقیم را بر سایر موضوعات در آینده محور مقاومت خواهد داشت.</p>

آنچه شرح آن در پیشینه پژوهش گذشت، نشان‌دهنده اهمیت مفاهیم مرتبط با مقاومت منطقه‌ای ج.ا. ایران در میان محافل علمی کشور در طول سالیان اخیر بوده است که در پایان‌نامه «جایگاه دیپلماسی مقاومتی در سیاست منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر آرای مقام معظم رهبری (۲۰۰۱-۲۰۲۱)» (شریفی مقدم،

۱۴۰۰)، به موضوع مقاومت منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران پرداخته شده است. شریفی مقدم در این پایان‌نامه بیان می‌دارد که از منظر مقام معظم رهبری، دیپلماسی مقاومتی سیاست منطقه‌ای ج. ا. ایران در غرب آسیا است. قادری کنگاوری نیز در مقاله «نقش مستشاری جمهوری اسلامی ایران در تأمین امنیت منطقه‌ای» (قادری کنگاوری، ۱۳۹۷) به خوبی توانسته است لزوم حضور منطقه‌ای ج. ا. ایران در سیاست خارجی این کشور را تبیین سازد. نویسندگان در این مقاله توانسته‌اند عملکرد مقاومتی ج. ا. ایران در غرب آسیا را در بُعد امنیتی و نظامی تبیین سازند. نتایج بررسی پیشینه پژوهش حاضر حکایت از این حقیقت دارد که موضوع بررسی وضعیت مطلوب مقاومت منطقه‌ای ج. ا. ایران در پژوهش‌های پیشین مورد بررسی قرار نگرفته است و این نوشتار تلاش دارد تا این خلأ پژوهشی را برطرف نماید.

۲. چهارچوب مفهومی

در این قسمت از مقاله تلاش شده است تا مفهوم اصطلاح «مقاومت» و «مقاومت منطقه‌ای» به‌عنوان کلیدی‌ترین مفهوم پژوهش در کنار سایر مفاهیم تحقیق مورد تبیین قرار گیرد.

۲-۱. مقاومت

مفهوم مقاومت از حیث تعریف لغوی از عبارتی عربی با ریشه «ق و م» بوده که در طی زمان وارد زبان و ادبیات فارسی شده است. از حیث اصطلاحی نیز تعاریف مختلفی از سوی صاحب‌نظران حوزه مقاومت، اندیشمندان و پژوهشگران مطرح شده است. با وجود اینکه مقصود تعاریف اکثریت از مفهوم مقاومت یکسان به نظر می‌رسد اما ادبیات تعریفی آنان متفاوت است. امروزه نیز معنا و مفهوم اصطلاح مقاومت بسیار رواج یافته است؛ بنابراین می‌بایست به این نکته توجه داشت که اصطلاحات کنونی مقاومت غالباً در بین اقوام، گروه‌ها و اقلیت‌های دینی و ملی و مذهبی‌ای رواج دارد که احساس می‌کنند ظلمی به آنان روا شده است (قادری کنگاوری، ۱۳۹۴: ۸). جهت درک بهتر معنا و مفهوم مقاومت، تعاریف مختلف مقاومت ذکر می‌شود.

۱-۱-۲. مقاومت در لغت

علی‌اکبر دهخدا در فرهنگ لغت خود، مقاومت را به معنای ایستادگی، پافشاری، استقامت و پایداری دانسته است (دهخدا، ۱۳۴۵: ۲۱۳۰۲). محمد معین نیز این مفهوم را در لغت به معنای ایستادگی، برابری و تبادر به نبرد تدافعی می‌داند. از نظر وی ایستادگی و پایداری و دوام و استحکام معادل‌های مقاومت به‌شمار می‌روند (معین، ۱۳۸۸: ۴۲۸۶). این واژه در زبان عربی «مقاومه» بوده و بر وزن مفاعله به معنای با کسی برخاستن، بلند شدن و پایداری و ایستادگی در مقابل کسی یا چیزی است (عبدی، ۱۳۹۸/۵/۱۲). مهم‌ترین معانی این واژه عبارت‌اند از ایستادگی، پایداری و روبه‌رو شدن با پدیده‌ای است که تعادل و توازن اجتماع را بر هم می‌زند. خداوند متعال در آیات متعدد قرآن کریم اصل مقاومت را اصلی اجتناب‌ناپذیر جهت سعادت و خوشبختی انسان دانسته‌اند (فرمی باف و دیگران، ۱۳۹۹: ۱۷۰-۱۷۱).

۲-۱-۲. مقاومت در اصطلاح

مقاومت در اصطلاح نیز اقدامی است که به‌موجب آن مخالفت مردم از چیزی نشان داده می‌شود (Collin, 2004: 212). این مفهوم در اصطلاح به‌مثابه کلان نظریه و دکترینی است که در پی فراهم‌سازی امکانات نظری و عملی لازم برای تضمین پیشرفت و کارآمدی نظام، در عین حفظ هویت انقلابی و استکبارستیزانه آن در شرایط بحرانی کنونی است (مصطفی‌پور، ۱۳۹۸: ۳۸۶). مقاومت را در زبان انگلیسی معادل «Resistance»، «Opposition»، «Withstand»، «Ward off»، «Rebuff»، «Fend Off» و «Preseverance» دانسته‌اند که در این بین الفاظ «Resistance» و «Preseverance» به‌عنوان معادل «استقامت» بیشترین میزان تشابه را به مقاومت دارند (افتخاری و حکیمی، ۱۳۹۹ به نقل از ساعتچی، ۱۳۷۱: ۲۵۶۴).

با وجود تعاریف مختلف لغوی و اصطلاحی از مقوله مقاومت، بایستی عنوان داشت که معنای لغوی مقاومت حکایت از این دارد که این مفهوم محدود و منحصر به کنش در عرصه نظامی نیست بلکه به هر نوع از ایستادگی و پامردی در مقابل عوامل برهم‌زننده تعادل و توازن اشاره دارد. معنای اصطلاحی مقاومت نیز به معنای انفعال و انزوا نبوده بلکه به معنای پویایی و حرکت به‌سوی جلو است. از این‌رو می‌توان مقاومت را به دو قسم ایجابی و سلبی یا به بیان دیگر به گفتمان سلبی مقاومت و گفتمان ایجابی مقاومت تقسیم‌بندی کرد.

مقاومت سلبی مقاومتی است که در پی تعرض هر عامل برهم‌زننده تعادل و توازن به کنشگری پرداخته و به ایستادگی در مقابل تعرض می‌پردازد. سلطه‌ستیزی و نفی سلطه‌دال‌های مرکزی گفتمان سلبی مقاومت هستند. درحالی‌که مقاومت ایجابی اقدامی است جهت فراهم آوردن عوامل تعادل و توازن، لذا می‌تواند ماهیت فعال و تهاجمی داشته باشد. عدالت‌طلبی، حق‌طلبی، اسلام‌خواهی، صلح‌طلبی، عزت‌طلبی و اقتدار نیز دال‌های مرکزی گفتمان ایجابی مقاومت هستند؛ بنابراین مقاومت به‌مثابه تعریفی مفهومی، مجموعه‌ای از نشانه‌هاست که در یک فرایند، نظام معنایی خاصی را شکل می‌دهد (کریمی، ۱۳۹۶: ۲؛ رضاخواه، ۱۳۹۲: ۳۱-۳۲).

۲-۲. مفهوم مقاومت منطقه‌ای

مقاومت منطقه‌ای، اصطلاحی است که نسبت به مقاومت یک یا چند کنشگر موجود در یک منطقه در قبال اعمال سلطه‌کنشگر بیرونی اطلاق می‌شود. با توجه اینکه تعریف مشخص و مبسوطی از مقاومت منطقه‌ای ارائه نشده است، نویسندگان پژوهش حاضر بر این باور هستند که مقاومت منطقه‌ای، عبارتی است که غالباً برای مقاومت کشورهای محور مقاومت در منطقه غرب آسیا نسبت به سلطه‌گری آمریکا و رژیم صهیونیستی در این منطقه استفاده می‌شود. در اصطلاح مقاومت منطقه‌ای، برخلاف گروه‌های سنی مذهب که جهان را به دو دسته دارالحرب و دارالسلام تقسیم می‌کنند (کلانتری، ۱۳۷۵)، رهبران انقلاب اسلامی ایران بر این باور هستند که منطق تقسیم‌بندی جهان بر اساس ظالم و مظلوم است. منطق اسلام «لَا تَظْلِمُونَ وَ لَا تُظْلَمُونَ» است؛ بدین معنی که نه باید ظلم کرد و نه باید مورد ظلم واقع شد و هرکجا که ظلم و سلطه‌ای به وجود آمد می‌بایست در مقابل آن ایستادگی و مقاومت کرد (خامنه‌ای، بیانات، ۱۳۹۲/۶/۲۸).

۲-۳. مقاومت منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران

مقصود از مقاومت منطقه‌ای ج. ا. ایران در این پژوهش عبارت است از تلاش در چهارچوب گفتمان مقاومت و با همکاری اعضای محور مقاومت برای جلوگیری از اعمال سلطه بازیگران سلطه‌گر و مقابله با سلطه اعمال‌شده توسط آنان. درواقع مقاومت منطقه‌ای ج. ا. ایران با همکاری سایر اعضای محور مقاومت دو وجه سلبی و ایجابی مقاومت را دنبال می‌کند؛ بدین معنی که هم برای مقابله با سلطه‌گری بازیگرانی همچون آمریکا و رژیم صهیونیستی و سایر هم‌پیمانان منطقه‌ای و

فرمانطقه‌ای آنان تلاش می‌کند و هم بر اساس راهبردها، برنامه‌ریزی‌ها، حمایت‌ها از اعضای محور مقاومت، زمینه‌های تقویت گروه‌های محور مقاومت را فراهم می‌آورد تا امکان اعمال سلطه از جانب بازیگران مخالف محور مقاومت وجود نداشته باشد. در یک جمله می‌توان چنین عنوان داشت که تمام کنش‌های ج. ا. ایران در منطقه غرب آسیا در قبال کشورهای مخالف محور مقاومت و بازیگران سلطه‌طلب که به‌نوعی موجب رفع سلطه و یا بازدارندگی می‌شود به معنای مقاومت منطقه‌ای ج. ا. ایران است.

۳. واکاوی وضعیت مطلوب مقاومت منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران در قوانین و اسناد بالادستی

در این قسمت تلاش می‌شود تا با مطالعه اسناد بالادستی و قوانین نظام ج. ا. ایران به‌منابه نقشه راه، مطالبی که به‌نوعی نشان‌دهنده بایسته‌های ج. ا. ایران در کنشگری منطقه‌ای جهت نیل به وضعیت مطلوب مقاومت منطقه‌ای است استخراج شود.

۳-۱. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

قانون اساسی در تمام کشورها جهت‌گیری‌های کلان و کلی سیاست داخلی و سیاست خارجی کشورها را مشخص می‌کند. قانون اساسی ج. ا. ایران نیز جهت‌گیری‌های بنیادین سیاست خارجی کشور را بر اساس آموزه‌های اسلامی همچون استکبارستیزی، سلطه‌ستیزی، استقلال‌طلبی، عدم تعهد در برابر قدرت‌های بزرگ و دفاع از مسلمانان و مستضعفان جهان استوار ساخته است (سلیمانی پورلک و بیگی، ۱۴۰۰: ۱). بخش قابل‌توجهی از مفاهیم مزبور به کنشگری ج. ا. ایران در منطقه غرب آسیا مرتبط است که ذیل گفتمان مقاومت معنا می‌یابد؛ بنابراین می‌توان چنین دانست که بخش قابل‌توجهی از آموزه‌های اسلامی سیاست خارجی ج. ا. ایران ذیل مبحث مقاومت منطقه‌ای این بازیگر تحقق می‌یابد. برخی از مفاد قانون اساسی که به سیاست خارجی ج. ا. ایران می‌پردازند نیز به‌صورت مشخص و مجزا به وظایف جمهوری اسلامی ایران در حوزه مقاومت و حمایت از ملت‌های مظلوم منطقه پرداخته که جهت درک بهتر، برخی از آنان در ادامه پژوهش بیان می‌شود اما در این قسمت به مفاد اصولی از قانون اساسی ج. ا. ایران که به سیاست خارجی ارتباط داشته و به‌صورت مستقیم یا غیرمستقیم بایسته‌های ج. ا. ایران در سطح منطقه را

ذکر می‌کنند مورد اشاره قرار می‌گیرد. فصل دهم قانون اساسی ذیل اصول (۱۵۲)، (۱۵۳)، (۱۵۴) و (۱۵۵) به سیاست‌های کلی نظام در عرصه سیاست خارجی پرداخته است که در ذیل اصولی که دارای مفاهیم مرتبط با مقاومت منطقه‌ای ج. ا. ایران است مورد اشاره قرار می‌گیرد.

اولین نکته مربوط است به اصل یکصدوپنجاه و دوم (۱۵۲) قانون اساسی ج. ا. ایران که عنوان می‌دارد: «سیاست خارجی ج. ا. ایران بر اساس نفی هرگونه سلطه‌جویی و سلطه‌پذیری، حفظ استقلال همه‌جانبه و تمامیت ارضی کشور، دفاع از حقوق همه مسلمانان و عدم تعهد در برابر قدرت‌های سلطه‌گر و روابط صلح‌آمیز متقابل با دول غیر محارب استوار است». در این اصل مفاهیم مهمی در عرصه سیاست خارجی همچون «نفی سلطه‌جویی و سلطه‌پذیری»، «استقلال همه‌جانبه و تمامیت ارضی کشور»، «دفاع از استقلال مسلمانان»، «عدم تعهد در برابر قدرت‌های سلطه‌گر» و «روابط صلح‌آمیز متقابل با دول غیرمحارب» عنوان شده است که برخی از آنان نیازمند کنشگری فعال ج. ا. ایران در منطقه غرب آسیا است. در حقیقت نفی سلطه‌جویی و سلطه‌پذیری و مقابله با آن و دفاع از حقوق مسلمانان از جمله مهم‌ترین مفاهیمی هستند که به‌نوعی به مقاومت منطقه‌ای ج. ا. ایران مرتبط است (کردنائیج و شمیری، ۱۳۹۵: ۱۲۸).

در اصل یکصد و پنجاه و چهارم (۱۵۴) نیز چنین آمده است: «ج. ا. ایران، سعادت انسان در کل جامعه بشری را آرمان خود می‌داند و استقلال و آزادی و حکومت حق و عدل را حق همه مردم می‌شناسد، بنابراین در عین خودداری کامل از هرگونه دخالت در امور داخلی ملت‌های دیگر، از مبارزه حق‌طلبانه مستضعفان در برابر مستکبرین در هر نقطه از جهان حمایت می‌کند». مفاد این اصل حکایت از مبارزه ج. ا. ایران با مستکبرین جهت احقاق حقوق مستضعفین دارد. با توجه به این که یکی از مهم‌ترین مناطقی که مستکبرین در آن ورود یافته و به تزییع حقوق مستضعفین می‌پردازند، منطقه غرب آسیا است، ج. ا. ایران نیز لازم است در این منطقه راهبرد مقاومت فعال اتخاذ کرده و به تقابل با این قدرت‌های استکباری بپردازد (کردنائیج و شمیری، ۱۳۹۵: ۱۲۹).

برخی از اصول قانون اساسی نیز به‌صورت مستقیم به سیاست خارجی و الزامات ایران در این حوزه ارتباط ندارند اما مضامین آن به‌نوعی به نگاه فرامرزی ج. ا. ایران به پدیده‌های بیرونی اشاره دارد؛ همانند اصل یازده قانون اساسی که در آن عنوان

شده است «به حکم آیه کریمه «إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ»^۱ همه مسلمانان یک امت هستند و دولت ج. ا. ایران موظف است، سیاست کلی خود را بر پایه ائتلاف و اتحاد ملل اسلامی قرار دهد و کوشش پیگیر به عمل آورد تا وحدت سیاسی، اقتصادی و فرهنگی جهان اسلام را تحقق بخشد». تأکید این اصل مبنی بر امت واحده بودن مسلمانان و بیان الزاماتی همچون ائتلاف‌سازی در عرصه‌های سیاسی، اقتصادی و فرهنگی با جهان اسلام بدین معنا است که ج. ا. ایران در سطح منطقه غرب آسیا و جهان اسلام می‌بایست مقاومت منطقه‌ای خود را با هدف ائتلاف‌سازی و ایجاد اتحاد با کشورها و بازیگران اسلامی فعال سازد.

۲-۳. قوانین مصوب مجلس شورای اسلامی

در این قسمت تلاش شده است تا قوانین مصوب مجلس شورای اسلامی پیرامون مقاومت، محور مقاومت و مقاومت منطقه‌ای ج. ا. ایران مورد مطالعه قرار گیرد.

۱-۲-۳. قانون حمایت از انقلاب اسلامی مردم فلسطین

این قانون در تاریخ ۱۳۶۹/۲/۱۹ در ۸ ماده به تصویب رسیده است. در بخشی از ماده ۱ این قانون عنوان شد که بر مردم و حکومت ج. ا. ایران لازم است از مردم ستم‌دیده و آواره و مبارز فلسطین تا رسیدن به حقوق حقه خویش به هر نحو ممکن حمایت و دفاع نمایند. حمایت‌های مادی و معنوی ج. ا. ایران از مردم فلسطین و حمایت تبلیغاتی و رسانه‌ای از جنبش‌های آنان مهم‌ترین مفاد این قانون است.

۲-۲-۳. قانون الزام دولت به حمایت همه‌جانبه از مردم مظلوم فلسطین

این قانون در تاریخ ۱۳۸۷/۱۰/۱۱ در ۶ ماده به تصویب رسید. در این قانون بیان شده است که ج. ا. ایران برای دفاع و حمایت از مردم فلسطین لازم است از تمام ظرفیت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی استفاده کند. استفاده از دیپلماسی فعال، استفاده از ظرفیت‌های سازمان کنفرانس اسلامی، سازمان کشورهای جنبش عدم تعهد، ایجاد هماهنگی با رسانه‌های جهان اسلام جهت نشان دادن مظلومیت مردم فلسطین و ... از جمله رهیافت‌های حمایت از مردم فلسطین است که نیازمند کنشگری منطقه‌ای ج. ا. ایران در قالب مقاومت منطقه‌ای است.

۱. این است امت شما که امتی یگانه است و منم پروردگار شما پس مرا بپرستید (سوره مبارکه انبیا، آیه ۹۲).

۳-۲-۳. قانون مقابله با اقدامات خصمانه رژیم صهیونیستی علیه صلح و امنیت

این قانون در تاریخ ۱۳۹۹/۲/۲۹ در ۱۶ ماده به تصویب رسید. در نخستین ماده این قانون ذکر شده است که تمام دستگاه‌های اجرایی ج.ا. ایران مکلف هستند در چهارچوب سیاست‌های کلی نظام با اقدامات خصمانه رژیم صهیونیستی علیه مردم فلسطین، ج.ا. ایران و سایر کشورهای اسلامی مقابله کنند. تشکیل سفارت یا کنسولگری مجازی ج.ا. ایران در فلسطین مهم‌ترین موضوع دومین ماده این قانون است. سایر مفاد این قانون نیز بر روش‌های حمایت ج.ا. ایران از مردم فلسطین در برابر اقدامات رژیم صهیونیستی اشاره دارد.

۳-۲-۴. قانون مقابله با نقض حقوق بشر و اقدامات ماجراجویانه و تروریستی آمریکا در منطقه

این قانون که دارای ۲۷ ماده است در تاریخ ۱۳۹۶/۵/۲۲ به تصویب رسید. این قانون در واقع در راستای اجرای اصل یکصد و بیست و سوم (۱۲۳) قانون اساسی ج.ا. ایران تدوین گردید. فلسفه تدوین و تصویب این قانون جلوگیری از سیاست‌های خصمانه آمریکا علیه ج.ا. ایران و جلوگیری از ناامن کردن منطقه غرب آسیا توسط مقامات واشنگتن است. در مقدمه این قانون بیان گردیده است که آمریکا با تداوم اقدامات ماجراجویانه در منطقه، تفرقه‌افکنی، شعله‌ور کردن فرقه‌گرایی و حمایت از تروریسم و افراط‌گرایی خشن درصدد به مخاطره انداختن صلح و ثبات منطقه و دشمنی با منافع بر حق دولت و اتباع ج.ا. ایران است. این قانون نه تنها به سبب اقدامات مداخله‌جویانه آمریکا علیه امنیت و منافع ملی ج.ا. ایران بلکه به دلیل اقدامات مداخله‌جویانه این کشور در قبال منافع هم‌پیمانان منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای ج.ا. ایران تدوین و تصویب شده است. در بخش اول این قانون، ج.ا. ایران مسئول حراست از منافع و امنیت ملی ایران و کمک به حفظ صلح و ثبات منطقه‌ای و مقابله با اقدامات غیرمسئولانه و مغایر حقوق بین‌الملل آمریکا در تضعیف صلح و ثبات منطقه‌ای معرفی شده است. با این وجود ج.ا. ایران می‌بایست جهت انجام وظایف محوله در این قانون در منطقه غرب آسیا حضور فعال داشته و با سلطه‌جویی‌های آمریکا و هم‌پیمانان آن مقابله کند.

۳-۲-۵. قانون اقدام متقابل در برابر اعلام سپاه پاسداران انقلاب اسلامی به‌عنوان «سازمان تروریستی» توسط ایالات متحده آمریکا

این قانون ۱۴ ماده‌ای در تاریخ ۱۳۹۸/۲/۸ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. این قانون نیز در راستای اجرای اصل یکصد و بیست و سوم (۱۲۳) قانون اساسی ج. ا. ایران و به‌عنوان واکنشی در برابر اقدام آمریکا در تروریستی نامیدن سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ایران تدوین و تصویب شده است. در ماده ۶ این قانون ذکر شده است که وزارت امور خارجه با همکاری سایر دستگاه‌ها موظف است با استفاده از ظرفیت‌های حقوقی، سیاسی و دیپلماسی دفاعی برای تعطیلی پایگاه‌های آمریکایی در منطقه تلاش نموده و بهره‌مندی نیروهای آمریکایی از تأسیسات، تجهیزات، منابع مالی و سایر کمک‌های احتمالی کشورهای منطقه را خاتمه دهد. همچنین در ماده ۹ این قانون ذکر شده است که ج. ا. ایران جهت بی‌اثر کردن اقدامات آمریکا در نقض مصونیت حاکمیتی ارکان دفاعی ج. ا. ایران می‌بایست به مراد و تعامل و رایزنی فعال با کشورها بپردازد. بر اساس مفاد ماده ششم و نهم قانون مزبور، ج. ا. ایران جهت تعطیل کردن پایگاه‌های آمریکا در منطقه غرب آسیا و خاتمه دادن به کمک‌های مختلف کشورهای منطقه به نیروهای آمریکایی، می‌بایست در منطقه غرب آسیا حضور فعال و جدی داشته باشد.

بر اساس آنچه از مطالعه و تحلیل قوانین بالا به دست آمد، مقابله با اقدامات خصمانه آمریکا و رژیم صهیونیستی علیه ج. ا. ایران و هم‌پیمانان آن، حمایت‌های مادی، معنوی، رسانه‌ای و تبلیغاتی از ملت‌ها و گروه‌های مقاومت همچون مقاومت فلسطین و مقاومت لبنان و مقابله با سلطه‌جویی‌های آمریکا و هم‌پیمانان آن از جمله وظایفی است که برای ج. ا. ایران تعیین شده است. تحقق این خواسته‌ها از جانب جمهوری اسلامی ایران نیز نیازمند حضور فعال منطقه‌ای، ائتلاف‌سازی با کشورهای منطقه و هم‌پیمانان خود در محور مقاومت، فعال‌سازی دیپلماسی مقاومت جهت رایزنی با سازمان‌های اسلامی و منطقه‌ای و ... است.

۳-۳. بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی

در این قسمت از پژوهش تلاش شده است تا با مطالعه بیانیه گام دوم انقلاب به‌عنوان جدیدترین سند کلان سیاست‌گذاری کشور و به‌عنوان یکی از اسناد

بالادستی ج. ا. ایران، مطالبی که نشان‌دهنده انتظارات از وضعیت آتی ج. ا. ایران در منطقه غرب آسیا است را استخراج کرد.

۳-۳-۱. حرکت در مسیر تمدن‌سازی

مقام معظم رهبری در نخستین پاراگراف از بیانیه گام دوم انقلاب از تمدن‌سازی سخن به میان آورده و بیان می‌دارند که گام دوم انقلاب نشان‌دهنده ورود جمهوری اسلامی ایران به دومین مرحله «تمدن‌سازی» است. ایشان در پاراگراف هشتم این بیانیه نیز مجدداً مبحث تمدن‌سازی را مطرح کرده‌اند و عنوان می‌دارند که آرمان بزرگ ج. ا. ایران ایجاد تمدن نوین اسلامی و آمادگی برای ظهور حضرت ولی‌عصر (عج) است. این بیانات حکایت از این نکته مهم دارد که ج. ا. ایران می‌بایست در مسیر تمدن‌سازی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین اهداف غایی خود گام بردارد. این هدف قطعاً نیازمند کنشگری فرامرزی جهت زمینه‌سازی است (بیگی و درخشه، ۱۴۰۲: ۶۶).

۳-۳-۲. ایستادگی در برابر استکبار و حمایت از مظلومان

مقام معظم رهبری «سلطه‌ستیزی» را به‌عنوان شاخص سیاست خارجی ج. ا. ایران معرفی می‌کنند. ایشان در بیانیه گام دوم انقلاب بیشترین مفهومی را که در حوزه سیاست خارجی مورد اشاره قرار می‌دهند مفهوم «مقاومت جهت نفی سلطه‌گری و سلطه‌پذیری» است. «حمایت از مستضعفان و مسلمانان جهان» و «حفظ استقلال» نیز از دیگر مفاهیم پربسامد در بیانیه گام دوم انقلاب است (سلیمانی پورلک و بیگی، ۱۴۰۰: ۴؛ گوهری مقدم و بیگی، ۱۴۰۰: ۳۰۹-۳۱۱).

ایشان در پاراگراف ششم بیانیه گام دوم انقلاب کنشگری ج. ا. ایران در حمایت از مظلومان و مستضعفان و ایستادگی در برابر زورگویان و گردنکشان در سطح منطقه‌ای و جهانی را ستوده و آن را مایه سربلندی ایران و ایرانی دانسته و بر استمرار این سیاست تأکید کرده‌اند. ستایش مقام معظم رهبری از حمایت مظلومان و مستضعفان و ایستادگی در برابر زورگویان و گردنکشان توسط ج. ا. ایران و تأکید بر استمرار این رهیافت، نشان‌دهنده مقدمه لازم ج. ا. ایران در مقاومت منطقه‌ای و مسیر تمدن‌سازی است.

۳-۳-۳. حضور فعال منطقه‌ای

مقام معظم رهبری در پاراگراف ۲۳ بیانیه گام دوم انقلاب عنوان می‌دارند که امروز چالش بر سر حضور ایران مقتدر در مرزهای رژیم صهیونیستی و برچیدن بساط نفوذ نامشروع آمریکا از منطقه‌ی غرب آسیا و حمایت ج.ا. ایران از مبارزات مجاهدان فلسطینی در قلب سرزمین‌های اشغالی و دفاع از پرچم برافراشته حزب‌الله و مقاومت در سراسر این منطقه است. ایشان در پاراگراف ۴۵ این بیانیه نیز گسترش حضور قدرتمندانه سیاسی ایران در غرب آسیا و بازتاب وسیع آن در سراسر جهان سلطه را از دستاوردهای چهل سال اول انقلاب اسلامی دانسته و بر استمرار این رهیافت در چهل سال دوم تأکید داشته‌اند. این دو پاراگراف نیز نشان‌دهنده ستایش مقام معظم رهبری از حضور فعال منطقه‌ای ج.ا. ایران و تأکید وی بر استمرار این رهیافت است؛ چه اینکه تمدن‌سازی و حمایت از مظلومین و مقابله با استکبار نیازمند حضور فعال ایران اسلامی در منطقه غرب آسیا است (خامنه‌ای، مکتوبات، ۱۳۹۷/۱۱/۲۲).

با مطالعه بیانیه گام دوم انقلاب، مفاهیمی همچون تمدن‌سازی، ایستادگی در برابر استکبار و حمایت از مظلومان و حضور فعال منطقه‌ای به‌عنوان بایسته‌های ایران برای ایجاد وضعیت مطلوب مقاومت منطقه‌ای به دست آمد. این مفاهیم اگرچه به‌صورت مستقیم به مقاومت منطقه‌ای ایران نپرداخته‌اند اما خواننده با مطالعه مطالب پیش و پس از آن متوجه ارتباط این مطالب با کنشگری منطقه‌ای ج.ا. ایران می‌گردد. از این‌رو این مطالب الزاماتی را در راستای ایجاد وضعیت مطلوب مقاومت منطقه‌ای برای ج.ا. ایران به وجود می‌آورد.

۳-۴. سند چشم‌انداز ایران در افق ۱۴۰۴

سند چشم‌انداز ایران در افق ۱۴۰۴ نیز یکی از اسناد بالادستی ج.ا. ایران است که در روز چهارشنبه ۱۳ آبان ۱۳۸۲ توسط رهبر معظم انقلاب به سران سه قوه ابلاغ شد و اجرای آن از سال ۱۳۸۴ و در قالب چهار برنامه توسعه پنج ساله آغاز گردید. در این سند چشم‌انداز توسعه ایران در زمینه‌های مختلف فرهنگی، علمی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی تبیین گردیده است. آنچه موجب تدوین این سند گردید، مبحث «ایران منطقه‌ای» و دغدغه تبدیل شدن ایران به «قدرت اول منطقه‌ای» بود (اخوان کازمی و نیکونهاد، ۱۳۹۹: ۱۸).

از میان مطالب مختلف موجود در سند چشم‌انداز، پاراگراف نخست آن که عنوان می‌دارد «با اتکا به قدرت لایزال الهی و در پرتو ایمان و عزم ملی و کوشش برنامه‌ریزی شده و مدبرانه جمعی و در مسیر تحقق آرمان‌ها و اصول قانون اساسی، در چشم‌انداز بیست‌ساله، ایران کشوری است توسعه یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه با هویت اسلامی و انقلابی، الهام‌بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده و مؤثر در روابط بین‌الملل» به موضوع این بخش از تحقیق حاضر مرتبط است. در بند مزبور عنوان گردیده است که در پایان این دوره ج. ا. ایران با حفظ هویت اسلامی و انقلابی خود در جهان اسلام و در عین برخورداری از تعامل سازنده و مؤثر با جهان، از حیث اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه غرب آسیا دارای جایگاه نخست خواهد بود (اخوان کاظمی و نیکونهاد، ۱۳۹۹). در حقیقت برتری علمی، فناوری و اقتصادی ج. ا. ایران در منطقه غرب آسیا مهم‌ترین موضوع بند مزبور است.

با توجه به اینکه در سند چشم‌انداز، برتری علمی، فناوری و اقتصادی ج. ا. ایران با حفظ هویت اسلامی و انقلابی آن ذکر شده است، ایران اسلامی می‌بایست در عرصه منطقه، اهداف مزبور را دنبال کند. این امر نیز نیازمند توسعه روابط کشور در حوزه اقتصادی، علمی و فناوری با سایر بازیگران و کشورهای منطقه است. در حقیقت مقاومت منطقه‌ای ج. ا. ایران می‌بایست در راستای تحقق برتری علمی و اقتصادی و فناوری باشد.

۳-۵. اصول وضعیت مطلوب مقاومت منطقه‌ای ج. ا. ایران بر پایه قوانین و اسناد بالادستی

با مطالعه قوانین و اسناد بالادستی، الزاماتی برای ج. ا. ایران ترسیم شده است که برخی از آنان تشکیل دهنده راهبرد کلان مقاومت منطقه‌ای آن هستند. این الزامات عبارت‌اند از: نفی هرگونه سلطه‌جویی و سلطه‌پذیری، دفاع از حقوق مسلمانان، مبارزه با مستکبرین جهت احقاق حقوق مستضعفین، ائتلاف‌سازی در سطح منطقه، حمایت‌های مادی و معنوی از جنبش‌های ضد صهیونیستی، کمک به حفظ صلح و ثبات منطقه‌ای، حرکت در مسیر تمدن‌سازی، حضور فعال منطقه‌ای و نیل به برتری علمی و فناوری و اقتصادی.

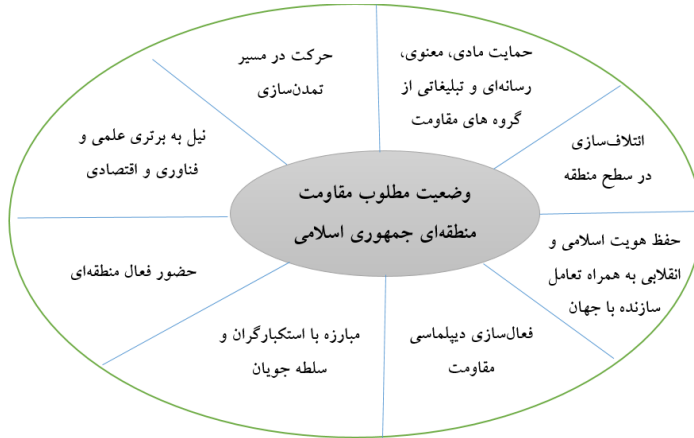
با تفسیر مفاهیم بالا چنین برداشت می‌شود که وضعیت مطلوب مقاومت منطقه‌ای ج. ا. ایران وضعیتی است که زمینه‌ساز تحقق مبارزه با استکبار و سلطه‌گر،

حمایت از مظلومان و مستضعفان و مسلمانان، آزادی قدس شریف باشد. این زمینه نیز نیازمند حضور قدرتمند تهران در منطقه غرب آسیا و ایجاد ائتلاف با کشورهای محور مقاومت و سایر بازیگران منطقه است.

این درحالی است که جبهه استکبار امروزه در منطقه غرب آسیا نفوذ خود را در همه ابعاد قدرت سخت، نیمه سخت و نرم توسعه داده و در حال ارائه یک الگوی زیست ترکیبی بر پایه مدل توسعه مطلوب آمریکایی است که هم‌زمان دو حوزه ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک را شامل می‌شود. صنعتی‌سازی نفت شیل، طراحی کریدوری در جنوب خلیج فارس برای کنترل ایران و چین و تنیده‌سازی منافع کشورهای منطقه با رژیم صهیونیستی، عادی‌سازی روابط برخی از کشورهای شورای همکاری خلیج فارس و رژیم صهیونیستی و ترور فرماندهان محور مقاومت در عراق و عدم واکنش و مقابله به مثل جدی و قابل توجه ج.ا. ایران ممکن است چهره ضعیفی از این بازیگر محور مقاومت نشان دهد؛ در پی آن بدون پشتوانه ژئواکونومیک نیز ممکن است ائتلاف منطقه‌ای ج.ا. ایران تضعیف گردد. کشوری با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه وضعیت مطلوب مقاومت منطقه‌ای ج.ا. ایران در حوزه‌های اقتصادی، علمی و فناوری است.

نیل به این جایگاه نیز نیازمند ارائه یک تصویر مشخص از آینده کشور و آینده مقاومت و یک روایت مشخص از نظم در حال تغییر بین‌الملل است. حفظ هویت اسلامی و انقلابی، حضور فعال و جدی در منطقه غرب آسیا برای بی‌اثر کردن اقدامات جبهه استکبار و حفظ منافع خود و همچنین داشتن تعامل سازنده و مؤثر با جهان وضعیت مطلوبی است که برای مقاومت منطقه‌ای ج.ا. ایران ترسیم گردیده است. این درحالی است که ایران اگرچه توانسته است هویت اسلامی و انقلابی خود را حفظ کند و در منطقه غرب آسیا حضور فعالی داشته باشد اما نتوانسته است تمام اقدامات جبهه استکبار در این منطقه را بی‌اثر کرده و به یک مدل ژئواکونومیک - ژئوپلیتیک برای طراحی بسته‌های تعامل هدفمند با جهان بپردازد (راجی، ۱۴۰۲).

جدول شماره ۲: وضعیت مطلوب مقاومت منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران بر پایه اسناد بالادستی و قوانین

بر اساس جدول بالا، وضعیتی بر اساس قوانین و اسناد بالادستی برای مقاومت منطقه‌ای ج. ا. ایران مطلوب است که در مسیر تمدن‌سازی باشد. در این مسیر می‌بایست با استکبارگران و سلطه‌جویان مبارزه کرد. برای مبارزه می‌بایست در ابعاد مختلف سیاسی، اقتصادی و رسانه‌ای قوی شد. مهم‌ترین موضوع در مسئله قدرت ایران نیز احیای نقش این کشور در جهان و احیای جایگاه محور مقاومت در نظم نوین آینده است.

در واقع ج. ا. ایران نیازمند بازبینی و بازطراحی نقش جدید خود در عرصه بین‌الملل است به نحوی که بتواند با ارائه یک مدل توسعه‌ای ترکیب یافته از دو محور ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک به بازتولید قدرت سخت محور مقاومت در ابعاد نیمه سخت و نرم قدرت بپردازد. این مهم نیازمند ارائه یک روایت از تحولات جهانی و ارائه یک تصویر از آینده ایران و محور مقاومت است که در جهان پسا نفت شیل از اعتبار برخوردار باشد. جهت درک بهتر این نوع از وضعیت مطلوب مقاومت منطقه‌ای، لازم است مطالبی پیرامون پیشینه و تحلیل چشم‌انداز تعاملات ایران به‌عنوان رهبر جبهه مقاومت و آمریکا به‌عنوان رهبر جبهه سلطه بیان گردد.

۴. چالش‌های وضعیت مطلوب مقاومت منطقه‌ای

در ادامه به چالش‌های وضعیت مطلوب مقاومت منطقه‌ای ج. ا. ایران پرداخته شده است.

۴-۱. تغییر ابزار تاریخی محور مقاومت در قبال آمریکا

در حوالی سال ۲۰۰۷ و ۲۰۰۸ ایالات متحده آمریکا به دلایل متعددی نسبت به حضور پر رنگ خود در منطقه غرب آسیا دچار تردیده‌های جدی شد. در این فرایند همچنین خیزش مهم چین و ترس آمریکا از این موضوع، باعث اعلام سیاست چرخش آمریکا از غرب به شرق آسیا شد. عبور از این مسیر، نیازمند مقدماتی از جمله کاهش هزینه‌های عملیاتی و نظامی در غرب آسیا و واپایش قدرت دولت‌های منطقه غرب آسیا به‌ویژه ایران در دوران پساحضور آمریکا بود؛ زیرا که از دیدگاه آمریکا ممکن بود خلأ حضور قدرت هژمونیک آمریکا توسط بازیگرانی همچون ایران که از ظرفیت‌های بالقوه و بالفعل ترکیبی برخوردار هستند جبران شود. ظرفیت فناورانه مخصوصاً فناوری هسته‌ای و همچنین ظرفیت‌های جغرافیایی و معنوی ایران از جمله نقاط نگران‌کننده آمریکا نسبت به این موضوع بودند. در این راستا، ایالات متحده بر آن شد تا هم‌زمان با کاربست استراتژی چرخش به شرق خود به فرسایش قدرت ایران و همچنین تضعیف کارآمدی آن مبادرت کند؛ در این راستا با تشدید فشارهای ترکیبی و اعمال تحریم‌های چندلایه بعد از ناآرامی‌های سال ۱۳۸۸، کاربست فشارهای اقتصادی و ایجاد بحران‌های سیاسی و اجتماعی در ایران، در دستور کار ایالات متحده قرار گرفت (ترابی‌فرد، رزم‌آهنگ و قاسمی، ۱۴۰۱). این فرایند با موضوع دیگری نیز هم‌زمان شده بود و آن هم افزایش تولید و تجاری‌سازی نفت شیل بود؛ موضوعی که از یک‌سو ارزش و اهمیت نفت ایران و امنیت غرب آسیا را برای آمریکایی‌ها کاهش داد و از سوی دیگر به منفعت بیشتر اقتصادی ایالات متحده منجر شد و زمینه تحریم بیشتر ایران را نیز فراهم آورد (فتحی، ۱۳۹۹: ۲۵۷). تا پیش از این، وابستگی زیاد ایالات متحده به واردات نفت و حساسیت آن کشور به وضعیت بازار جهانی و قیمت نفت باعث شده بود که فشار حداکثری بر ایران و اخراج ایران از بازار نفت با احتیاط زیادی مد نظر غربی‌ها قرار بگیرد؛ اما حرکت آمریکا به سمت افزایش تولید و تجاری‌سازی نفت شیل و کاهش وابستگی به بازارهای جهانی نفت باعث شد اجرای فشار ترکیبی بر ایران و اخراج مرحله به مرحله ایران از بازار جهانی نفت به راهکاری در دسترس تبدیل شود؛ فرایندی که در تحریم‌ها و نوع رفتار آمریکا نسبت به ایران از برجستگی برخوردار است. ایجاد اختلال در فروش نفت ایران باعث کاهش دسترسی ایران به پترودلارها و ارزهای جهان‌روا شد، فرایندی که نقشه کلان و تاریخی معامله ایران و آمریکا را با تغییر مواجه کرد. در واقع، معامله سابق اقتصاد ایران و بلوک غرب عبارت بود از فروش نفت ایران به غرب و بازیگران

مورد تأیید غرب و واردات توسعه و خرید کالاهای صنعتی و کالاهای اساسی از ایشان. چرخه‌ای که دسترسی ایران به درآمدهای نفتی، ارز جهان‌روا، ذخیره سپرده‌های پتrodلاری در نظام مالی و بانکی غرب و واردات لوازم موردنیاز کشور در حوزه کالاهای میانی، کالاهای اساسی و توسعه‌ای و همچنین تأمین مالی و نظام پرداخت رسمی و ... را برای ایران تضمین می‌کرد. این فرایند همچنین معنا بخش ساختار حکمرانی ایرانی بود (ترابی‌فرد، رزم‌آهنگ و قاسمی، ۱۴۰۱)؛ در واقع عناصر اصلی حکمرانی و سیاست‌گذاری ایران از جمله در نظام طراحی بودجه، رویه‌های تخصیص محوری و کنترل بودجه توسط سازمان برنامه‌وبودجه، شاکله نظام یارانه‌های دولتی و ... همگی بر پایه این نوع از کلان معامله نفتی ایران با غرب و به‌ویژه با آمریکا طراحی شده بود.

هم‌زمان با ایجاد اختلال در این چرخه تاریخی که دلالت‌های مهم و درهم‌تنیده‌ای از حکمرانی، سیاست داخلی و سیاست خارجی را به همراه داشت، ج. ا. ایران با یک بحران واقعی روبه‌رو شده است، بحرانی که نحوه مواجهه با آن می‌تواند کیفیت آینده ایران و وضعیت محور مقاومت را رقم بزند (ترابی‌فرد، رزم‌آهنگ و قاسمی، ۱۴۰۱: ۱۷۵-۱۴۰).

۴-۲. پیچیدگی برهم‌کنش ایالات‌متحده در برابر محور مقاومت

به‌طور کلی و در شرایط کنونی می‌توان دو سطح چالش را در نسبت بین ایالات‌متحده و مقاومت در نظر گرفت که در آن ایران به‌عنوان دال مرکزی خودنمایی می‌کند؛ نخست، خود ایران به‌مثابه ایران بعد از انقلاب اسلامی و با محوریت جمهوری اسلامی که به‌مثابه مغز اصلی تفکر مقاومت در برابر استکبار آمریکایی قرار دارد و دوم، ایران به‌مثابه ایران با ژئوپلیتیک منحصر به فرد و ژئواکونومیک دسترسی خود به‌عنوان قلب مقاومت و قلب محور میانی پروژه پهنه - راه چین. (راجی، ۱۴۰۲) اگر تا پیش از این چیستی خود ج. ا. ایران یا موضوعات مختلف از جمله آرمان‌ها یا دستاوردهایی مثل برنامه هسته‌ای ایران برای ایالات‌متحده محل اعتراض و بهانه فشارهای مختلف آمریکا بر ایران بود اما در دوران پسا شیل و مخصوصاً بعد از سال ۲۰۱۲ می‌توان به افزایش اهمیت ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک ترکیبی ایران و ورود بازیگر چهارمی در روابط ایران، منطقه مقاومت و ایالات‌متحده اشاره داشت تحت عنوان چین (راجی، ۱۴۰۲: ۲۸۲).

۴-۲-۱. نسبت بین چین و محور مقاومت

چینی‌ها در مرحله دوم پروژه توسعه خود دسترسی به بازار^۱ هدف مطمئن و چند بخشی برای خرید انرژی و همچنین بازار مناسب برای فروش محصول چینی را مد نظر قرار داده‌اند که رقابت ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک چین با ایالات متحده و طرح ابتکار پهنه - راه را باید در این فرایند مورد پردازش و بررسی قرار داد. این فرایند در حال اجرا است.

درواقع چین در پی آن است که بتواند نخست دسترسی چند سطحی، معتبر و کم ریسکی به منابع انرژی و بازار مصرف مطمئنی را برای تولیدات خود داشته باشد و دوم این که هم‌زمان بتواند مسیرهای دسترسی به این بازار و منابع انرژی را تا حد زیادی از واپایش سیاسی و نظامی آمریکا دور نگه دارد. از این‌رو ابتکار پهنه - راه چین پاسخی بود به این چالش، جایی که چین و زنجیره ارزش چینی را به اروپا متصل می‌کند و ریسک تنگه مالاکا و مسیرهای دریایی را برای چین تا حدود زیادی کاهش می‌دهد (کرمانی، ۱۴۰۱).

موفقیت چین در طراحی و انجام ابتکار پهنه - راه فرصت بسیار مناسبی برای این کشور در جهت توسعه چین، افزایش قدرت این کشور و وابسته‌سازی کشورهای مختلف به آن و همچنین تضعیف ایالات متحده در پی دارد، از این‌رو یکی از دغدغه‌های مهم ایالات متحده ایجاد اختلال و انسداد در این پروژه و مدیریت آن است؛ فرایندی که هند را به مثابه یکی از کشورهای واکنش‌دهنده به طرح چین تبدیل کرده و موج نوینی از رقابت‌های منطقه‌ای هند و چین را در عصر «ابتکارهای کلان اتصال» به بار آورده است (چگنی‌زاده و رضوی، ۱۴۰۱).

تعارضات چین و ایالات متحده در منطقه ایندوپاسیفیک^۲ و تأکید ایالات متحده بر اهمیت واپایش چین را می‌توان در سند استراتژی امنیت ملی ۲۰۲۲ آمریکا^۳ نیز مشاهده کرد^۴ (Biden, 2022: 23). ایالات متحده سه موضوع را در نسبت با کشور چین مد نظر قرار داده است^۵ که عبارت‌اند از: تقویت قدرت داخلی ایالات متحده، ایجاد

1. Market Access

2. Indo-Pacific

3. National Security Strategy

4. The PRC is the only competitor with both the intent to reshape the international order and, increasingly, the economic, diplomatic, military, and technological power to do it.

5. Our strategy toward the PRC is threefold: 1) to invest in the foundations of our strength at home – our competitiveness, our innovation, our resilience, our democracy, to align our efforts with our network of allies and partners, acting with common purpose and in common cause, and 3) compete responsibly with the PRC to defend our interests

هماهنگی با شبکه متحدان برای عمل مشترک و همچنین رقابت مسئولانه با چین در جهت حفظ منافع آمریکا و طراحی چشم‌انداز و تصویری مناسب برای آمریکا (Biden, 2022: 24).

در این بین کنترل کریدوری چین یکی از مهم‌ترین موضوعاتی است که طرف آمریکایی مد نظر قرار دارد. مسیرهای مختلفی برای ابتکار کمربند - راه چین ارائه شده است که جملگی به نحوی در نظارت و مدیریت هژمونی آمریکا قرار دارند به جز مسیر کریدور میانی که از کشورهای منطقه مقاومت عبور می‌کند و می‌توان ایران را قلب تپنده آن دانست، کریدوری که می‌تواند در نقش بازی کردن توأمان چین، ایران و محور مقاومت در زنجیره ارزش جهانی از اهمیت زیادی برخوردار باشد. با نگاه به مسیر کریدور میانی که شامل کشورهای ایران، عراق، سوریه و لبنان می‌شود به وضوح می‌توان تلاش آمریکا و برخی از هم‌پیمانانش برای ایجاد نابسامانی و آشوب در این مناطق را نظاره کرد؛ در واقع تلاش ایالات‌متحده برای ویران‌سازی محور میانی در سطوح مختلف سخت و نرم را می‌توان تا حدودی تحت تأثیر تلاش آمریکا برای عقیم گذاشتن ابتکار پهنه - راه چین نیز دانست.

در این راستا ایجاد اختلال در تکمیل پهنه - راه چین و طراحی و توسعه همکاری و کریدورهای رقیب با چین علاوه بر آن که می‌تواند مسیر تجارت چین را تحت نظر آمریکا قرار دهد می‌تواند با بازطراحی یک نظم نوین همکاری و کریدوری در ارتباط با کشورهای رقیب ایران منجر به برساخت یک وضعیت پیچیده برای کنترل ایران، محور مقاومت و چین شود. پیمان‌های I2U2^۱، AUKUS، صلح ابراهیمی، طرح مائوسام هند^۲ و پیگیری و توسعه کریدور رد مد یا IMEC^۳ در این راستا قابل ارزیابی است.

and build our vision for the future... and are essential to outcompeting the PRC in the technological, economic, political, military, intelligence, and global governance domains.

1. Middle-Eastern Quad" or Quad 2 or the I2U2

۲: باید به این نکته توجه داشت که هندوستان در ابعاد مختلف، یکی از همکاران مهم آمریکا و رژیم صهیونیستی محسوب می‌شود؛ در این راستا فهم پیچیدگی تعاملات ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک است که نوع رفتارهای ایران در برابر کشورهای مختلف از جمله در ارتباط متوازن با دو کشور چین و هندوستان را تشکیل می‌دهد. در این راستا عده‌ای نیز بر این باورند که به دلایل مختلفی، هندوستان مانع توسعه چابهار خواهد بود و در این صورت نباید توسعه این بندر راهبردی را به این کشور سپرد.

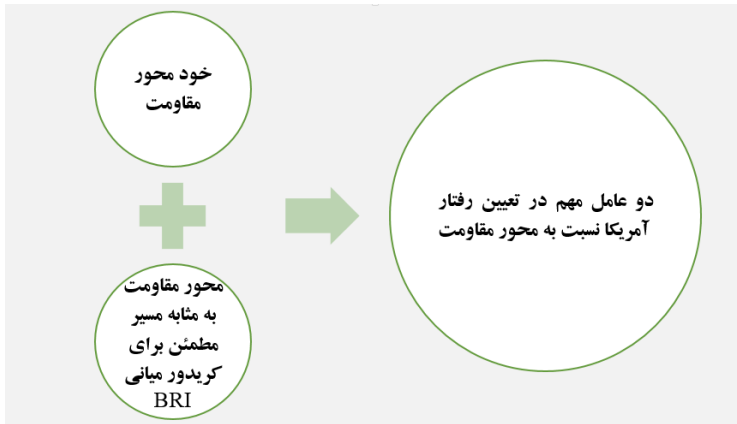
3: The India Middle East-Europe Economic Corridor

۴-۲-۲. واپایش مقاومت در شبکه قدرت غرب آسیا

قدرت ژئوپلیتیک کنونی ایران در پیچیدگی سیستمی و زیرسیستم‌های منطقه غرب آسیا را نمی‌توان به راحتی به آینده و به سایر ابعاد قدرت سرایت داد، منطقه غرب آسیا دارای تعداد زیادی بازیگران ناهم‌سو و متعارض است و در این بین نیز کشور آمریکا در حال تلاش برای شبکه‌سازی علیه ج. ا. ایران است (فتحی، ۱۳۹۹: ۲). شبکه‌سازی که می‌توان آن را در نظریه بازدارندگی استراتژیک (فتحی، ۱۳۹۹: ۶۸) و استراتژی مهار همه‌جانبه رقبا از طرف ایالات متحده مورد توجه قرار داد؛ فرایندی که در آن، شبکه بازیگران دولتی و غیردولتی برای هدفی مشخص و به صورت سینرژیک، هماهنگ‌سازی می‌شوند (فتحی، ۱۳۹۹: ۶۹) و حتی نبردهای نامتقارن در محیط خاکستری نیز برای نوعی از موازنه همه‌جانبه^۱ اتخاذ می‌شود.

در این راستا و در تبیین استراتژی آمریکا علیه ایران و محور مقاومت باید به دو کلان‌روند مهم اشاره کرد. نخست کلان‌روند طراحی مبنایی بازی است که توسط آمریکا علیه محور مقاومت در جریان است. کلان‌روند دوم کلان‌روند طراحی بازیگران فشار توسط آمریکا علیه محور مقاومت است. آمریکا در این فرایند دو بال امنیتی- نظامی و اقتصادی- انرژی را برای فشار بر ایران مد نظر قرار دارد (راجی، ۱۴۰۲).

بال امنیتی و نظامی عمدتاً بر روی رژیم صهیونیستی قرار دارد و بال اقتصاد و انرژی نیز عمدتاً بر روی عربستان سعودی و امارات قرار گرفته است؛ در واقع بر پایه این فرایند می‌توان به دکتترین دو ستونه بایدهن علیه محور مقاومت اشاره کرد که عربستان و امارات به‌مثابه ستون اقتصادی و انرژی و رژیم صهیونیستی به‌مثابه ستون امنیتی- نظامی آن مطرح است.

شکل شماره ۱: دلایل تقابل آمریکا با محور مقاومت

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

جمهوری اسلامی ایران در چهار دهه گذشته مقاومت منطقه‌ای خود بیشتر بر رویکرد ژئوپلیتیک محدود تأکید داشته است؛ اگرچه در این زمینه موفقیت‌ها و پیروزی‌های مهمی نیز به دست آورده است اما ادامه این روش در دوران کنونی چاره ساز نخواهد بود. جنگ ترکیبی جبهه استکبار علیه جبهه مقاومت، فشارهای مختلفی بر محور مقاومت وارد آورده است، از سویی نیز بر اساس وضعیت مطلوب مقاومت منطقه‌ای ج. ا. ایران بر اساس اسناد بالادستی، ج. ا. ایران می‌بایست در حوزه‌های مختلف سیاسی، فرهنگی و اجتماعی، اقتصادی و رسانه‌ای و فناوری به کنشگری پرداخته و به موفقیت‌هایی نائل آید، فرایندی که می‌توان آن را تحت عنوان «زنجیره مقاومت» مورد بررسی قرار داد، زنجیره‌ای که نیاز به نگاه هارمونیک و ترکیبی دارد (محسنی، ۱۴۰۱). نفی سلطه‌جویی و سلطه‌پذیری، حفظ استقلال همه‌جانبه و تمامیت ارضی کشور، دفاع از حقوق مسلمانان، عدم تعهد در برابر قدرت‌های سلطه‌گر، ائتلاف‌سازی در عرصه‌های سیاسی و اقتصادی و فرهنگی با جهان اسلام از رهیافت دیپلماسی مقاومت، حمایت‌های مادی و معنوی و تبلیغاتی و رسانه‌ای از جنبش‌های ضد صهیونیستی، حضور فعال منطقه‌ای جهت مقابله با سلطه‌جویی آمریکا و حفاظت از منافع خود، رایزنی با کشورها جهت بی‌اثر کردن اقدامات آمریکا، حفظ هویت اسلامی و انقلابی به همراه تعامل سازنده و مؤثر با جهان و در پایان حرکت در مسیر تمدن‌سازی از جمله بایسته‌های لازم جهت تحقق وضعیت مطلوب مقاومت منطقه‌ای ج. ا. ایران است. تحقق این وضعیت نیازمند اتخاذ رویکرد چندجانبه‌گرایی در

حوزه‌های سیاسی، فرهنگی و اجتماعی، اقتصادی و رسانه‌ای از رهیافت دیپلماسی مقاومت جهت ایجاد همگرایی با کشورهای جهان اسلام است که مقدمه آن در هویت‌یابی و احیای نقش جدید ایران در صحنه بین‌الملل است. یافته‌های پژوهش حکایت از این دارد که حرکت در مسیر تمدن‌سازی، حضور فعال منطقه‌ای جهت بی‌اثرکردن اقدامات استکبارگران و حفظ منافع خود، ایستادگی در برابر استکبار و حمایت از مظلومان، نیل به جایگاه اول اقتصادی و علمی و فناوری، حفظ هویت انقلابی و اسلامی به همراه تعامل سازنده با جهان از جمله بایسته‌های ترسیم‌کننده وضعیت مطلوب مقاومت منطقه‌ای ج. ا. ایران است. نیل به این مهم نیازمند داشتن یک روایت منسجم از نظم در حال تغییر جهان و احیای نقش جدید ایران در این فرایند است. موضوعی که نیازمند فعال شدن دو بال ژئواکونومیک و ژئوپلیتیک برای ارائه یک مدل توسعه‌ای الهام‌بخش برای محور مقاومت به رهبری ایران است. این درحالی است که تأکید انحصاری بر تقویت نظامی محور مقاومت نمی‌تواند به ارائه یک الگوی زیستی و ترکیبی منجر شود بلکه می‌تواند برخی از پیامدهای بین‌المللی را نیز به همراه داشته باشد. در نهایت باید اشاره کرد که ارائه یک تصویر از آینده محور مقاومت و طراحی یک الگوی توسعه ترکیبی بر پایه دو رویکرد ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک که در آن تقویت گسترده و هدفمند قدرت نظامی در کنار تقویت سایر ابعاد اقتصادی، رسانه‌ای، شناختی، زیرساختی انجام شود و هویت‌یابی جدید در زنجیره ارزش جهانی برای محور مقاومت به بار آورد از اهمیت برخوردار است، در این فرایند بازدارندگی مقاومت در چند سطح هارمونیک مورد توجه قرار خواهد گرفت که می‌توان از آن تحت عنوان بازدارندگی و وادارندگی ترکیبی یاد کرد. در این فرایند، مهم‌ترین مسئله، طراحی تصویر برای آینده مقاومت است، این که چه تصویری از فرای مقاومت پیش‌روی مردم، نخبگان، بازیگران و دولت‌ها قرار دارد یک ابزار ضروری، اولیه و مهم برای هارمونیک‌سازی سیاست‌ها، کنش‌ها و رویه‌ها است.

ج. ا. ایران لازم است نخست به تصویرسازی مناسبی از محور مقاومت نزد افکار عمومی منطقه‌ای و بین‌المللی بپردازد و دوم آن که بتواند در کنار تقویت روزافزون قدرت ژئوپلیتیک و نظامی خود با عطف توجه به منطقه خاکستری با طراحی یک الگوی توسعه‌ای، نقش محور مقاومت را در زنجیره ارزش جهانی مشخص کند و به تولید دلالت‌های ارزشمند و همگرا در حوزه‌های مختلف فرهنگی - اجتماعی، اقتصادی و فناوری - رسانه‌ای مقاومت بپردازد.

فهرست منابع

- اخوان کاظمی، مسعود؛ نیکونهاد، ایوب (۱۳۹۹). *سیاست خارجی مکتوب جمهوری اسلامی ایران در پرتو اسناد بالادستی*، فصلنامه علمی - پژوهشی پژوهشنامه انقلاب اسلامی، سال دهم، شماره ۳۴، بهار.
- افتخاری، اصغر؛ حکیمی، محمد (۱۳۹۹). *مختصات الگوی مقاومت اسلامی در منظومه فکری مقام معظم رهبری*، پژوهش‌های سیاست اسلامی، سال هشتم، پاییز و زمستان ۱۳۹۹، شماره ۱۸.
- بیگی، علیرضا؛ درخشه، جلال (۱۴۰۲). *مؤلفه‌های مقاومت در بیانیه گام دوم انقلاب*، دو فصلنامه علمی دانش سیاسی، ویژه نامه اول مقاومت.
- ترابی فرد، میلاد؛ رزم‌آهنگ، مهدی؛ قاسمی، فرزانه (۱۴۰۱). *خنثی‌سازی تحریم و جانمایی جدید اقتصاد ایران در عرصه بین‌الملل به مثابه نقشه راه جدید دیپلماسی اقتصادی جمهوری اسلامی ایران*. مجله روابط خارجی، (۴).
- چگنی‌زاده، غلامعلی؛ رضوی، حسین (۱۴۰۱). *ابتکار کمر بند-راه و آثار راهبردی آن بر مناسبات هند و چین (۲۰۲۲-۲۰۱۳)*. فصلنامه روابط خارجی، ۱۴(۲).
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۷/۱۱/۲۲). *بیانیه گام دوم انقلاب خطاب به ملت ایران*.
- خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۲/۶/۲۸). *بیانات در دیدار فرماندهان سپاه پاسداران انقلاب اسلامی*.
- راجی، محمدهادی (۱۴۰۲). *الگوی جنگ ترکیبی غرب علیه جمهوری اسلامی ایران*، رساله دکتری، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران.
- رضاخواه، علیرضا (۱۳۹۲). *بیداری اسلامی و آینده محور مقاومت*، مجله زمانه، شماره ۳۱ و ۳۲.
- ساعتچی، محمد (۱۳۷۱). *فرهنگ دانشگاهی یادواره فارسی انگلیسی*. تهران: سازمان چاپ و انتشارات یادواره کتاب.
- سلیمانی پورلک، فاطمه؛ بیگی، علیرضا (۱۴۰۰). *اظهار نظر کارشناسی درباره: «طرح نحوه اجرای اصول یکصد و پنجاه و دوم (۱۵۲) و یکصد و پنجاه و سوم (۱۵۳) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران*، دفتر مطالعات سیاسی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، بهمن ۱۴۰۰.
- سند چشم‌انداز ۱۴۰۴
- شریفی‌مقدم، کامبیز (۱۴۰۰). *جایگاه دیپلماسی مقاومتی در سیاست منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر آرای مقام معظم رهبری (۲۰۰۱-۲۰۲۱)*، پایان‌نامه ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.

- عبدی، امین (۱۳۹۸/۵/۱۲). *مقاومت در گفتمان انقلاب اسلامی*، پایگاه اطلاع‌رسانی بصیرت.
- عبوضی، محمدرحیم؛ قاسمی، محمدهادی (۱۴۰۱). *چرایی و پیدایی محور مقاومت و تحلیل ساختاری مسائل مرتبط از منظر آینده‌نگاری راهبردی*. فصلنامه روابط خارجی، ۱۴(۲).
- فرمی‌باف، سیدحسین؛ خواجه‌پور، کمال؛ عاصی، ابوالقاسم (۱۳۹۹). *ادبیات مقاومت از منظر قرآن و روایات*، نشریه علمی سیاست دفاعی، دوره ۲۸، شماره ۱۱۲، پاییز ۱۳۹۹.
- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
- قانون مقابله با نقض حقوق بشر و اقدامات ماجراجویانه و تروریستی آمریکا در منطقه، مصوب ۱۳۹۶/۰۵/۲۲.
- قانون مقابله با اقدامات خصمانه رژیم صهیونیستی علیه صلح و امنیت، مصوب ۱۳۹۹/۰۲/۳۱.
- قانون اقدام متقابل در برابر اعلام سپاه پاسداران انقلاب اسلامی به‌عنوان «سازمان تروریستی» توسط ایالات‌متحده آمریکا، مصوب ۱۳۹۸/۰۲/۰۸.
- قانون الزام دولت به حمایت همه‌جانبه از مردم مظلوم فلسطین، مصوب ۱۳۸۷/۱۰/۱۱.
- قانون حمایت از انقلاب اسلامی مردم فلسطین، مصوب ۱۳۶۹/۰۲/۱۹.
- فتحی، محمدجواد (۱۳۹۹). *سناریوهای سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در آینده تحولات غرب آسیا با توجه به پیشران منطقه‌ای آمریکا*، رساله دکتری، دانشگاه شاهد، تهران.
- فلاحی، احسان؛ شفیعی، نوذر (۱۴۰۰). *بازخوانی جایگاه سیاست خارجی توسعه‌گرا در اسناد بالادستی جمهوری اسلامی ایران*، سیاست‌های راهبردی و کلان، ۹(ویژه‌نامه سال ۱۴۰۰).
- قادری کنگاوری، روح‌الله (۱۳۹۷). *نقش مستشاری جمهوری اسلامی ایران در تأمین امنیت منطقه‌ای*، آفاق امنیت، شماره چهلیم، پاییز ۱۳۹۷.
- قادری کنگاوری، روح‌الله (۱۳۹۴). *نظریه مقاومت و نظریه‌های غربی روابط بین‌الملل*، تهران: نشر مخاطب.
- قربانی، مصطفی؛ غفاری، سلیمان؛ کارگر شورکی، علی (۱۳۹۹). *راهبرد نگاری نقش‌آفرینی جمهوری اسلامی ایران در محور مقاومت اسلامی با تحلیل SWOT*، فصلنامه مطالعات سیاسی جهان اسلام، دوره ۹، شماره ۱.

- قلی‌پور، زهرا (۱۳۹۷). *نفوذ ایران در منطقه خاورمیانه و بررسی تأثیرات آن بر ایجاد ناآرامی‌های اقتصادی و سیاسی در داخل، با تأکید بر محور مقاومت*. پایان‌نامه ارشد، دانشگاه گیلان، رشت.
- کردنائیج، مهناز؛ شمیری، فاطمه (۱۳۹۵). *مجموعه قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران*، چاپ چهارم، ویرایش دوم، معاونت حقوقی ریاست جمهوری، معاونت تدوین، تنقیح و انتشار قوانین و مقررات، آذرماه ۱۳۹۵.
- کرمانی، امیر (۱۴۰۱). *انتخاب ایران در منازعه چین و آمریکا*. مصاحبه با سایت اکو ایران.
- کریمی، ابوالفضل (۱۳۹۶). *نقش جمهوری اسلامی ایران در هویت‌بخشی مجموعه امنیتی محور مقاومت*، ماهنامه پژوهش ملل، دوره دوم، شماره ۲۰.
- کلانتری، علی (۱۳۷۵). *دارالاسلام و دارالکفر و آثار ویژه آن دو*، فصلنامه فقه، شماره ۱۰.
- گوهری مقدم، ابودربیگی، علیرضا (۱۴۰۰). *تجزیه و تحلیل اصول سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در بیانیه گام دوم انقلاب*، دو فصلنامه دانش سیاسی، سال هفدهم، بهار و تابستان ۱۴۰۰، شماره ۱ (پیاپی ۳۳).
- محسنی، سجاد (۱۴۰۱). *متغیرهای تأثیرگذار بر آینده زنجیره مقاومت در منطقه غرب آسیا (با تأکید بر یمن، عراق، سوریه و لبنان)*. فصلنامه روابط خارجی، ۱۴(۳).
- مصطفی‌پور، احسان (۱۳۹۸). *شاخص‌های مقاومت انقلابی در برابر تهدیدهای فرهنگی اجتماعی در گام دوم انقلاب*، اولین همایش سراسری قدرت نرم انقلاب اسلامی با محوریت «چهار دهه مقاومت و بایسته‌های فرهنگی گام دوم انقلاب اسلامی».
- معین، محمد (۱۳۸۸). *فرهنگ فارسی معین*. تهران: انتشارات امیرکبیر.
- وزیریان، امیرحسین (۱۳۹۸). *ظهور قدرت منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۶-۱۳۸۰): ارزیابی شاخص‌ها، عوامل و پیامدها*، رساله دکتری، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.

References

- Biden, J. (2022). National Security Strategy. The White House, 23.
- Collin, Peter (2004). Dictionary of Politics and Government, third Edition, Bloomsbury Publishing PLC, London.